

SADƏ CÜMLƏNİN TƏDRİSİNDƏ QARŞIYA ÇIXAN ÇƏTİNLİKLƏR

Müasir dövrümüzdə istər orta məktəblərdə, istərsə də ali təhsil müəssisələrində (Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimliyi ixtisası üzrə) tədrisi aktual olan mövzulardan biri də sadə cümlənin tədrisi və həmin tədris prosesində qarşıya çıxan çətinliklərin müəyyən edilməsidir. Orta məktəbdə sintaksis materiallarının tədrisinə 5-ci sinifdən başlanılır. Ana dili üzrə fənn kurikulumuna (Dövlət proqramına) uyğun olaraq tərtib edilmiş 5-ci sinif dərslində “Tarixdə iz qoyanlar” bölməsində “Sirlı hərflər” mətnindən sonra “Dil qaydaları” (4.1.1.) məzmun xəttinin tələbinə uyğun olaraq “Cümlənin məqsəd və intonasiyaya görə növləri” təqdim edilmişdir. Lakin dərslərdə həmin mövzu ilə bağlı verilən məlumat səthi xarakter daşıyır. Əmr cümləsi barədə “istək, arzu, xahiş və s. bildirir, sonunda nöqtə qoyulur” (5; 171) deyərək bir cümlə qeyd edilib. Əmr cümləsində xəbərin əmr şəkli ilə ifadə edilməsi, əmr ədatlarının belə cümlələrdə işlənməsi barədə məlumat verilməyib. Feilin şəkilləri 5-ci sinif şagirdinə yad bir mövzudur. Ona görə də cümlənin məqsəd və intonasiyaya görə növləri izah edilərkən feilin şəkilləri haqqında məlumatın qeyd edilməsi vacibdir. Həm də feilin şəkillərinin burada qeyd edilməsi əlavə bir mövzunun izahına yol açır. Çox güman ki, müəlliflər də bu nüansı (“Feilin şəkilləri” mövzusunun növbəti siniflərdə tədrisini) nəzərə alaraq feilin şəkilləri məsələsinə toxunmayıblar. Əslində çalışmaların həlli nöqtəyindən nəzərdən cümlənin məqsəd və intonasiyaya görə növlərinə dair bütün lazımı dil qaydaları qeyd edilməlidir. Çünki bu cür yanaşma əmr cümlələri üçün ən vacib nüansdır. Sadə cümlənin məqsəd və intonasiyaya görə növlərinin tədrisi məsələsi qoyularkən ritorik sual cümlələri, sual cümlələrində sual ədatlarının, sual əvəzliliklərinin işlənməsi, əmr cümlələrində əmr ədatlarının işlənməsi məsələsinə toxunulmayıb. Mövzuya uyğun dil qaydasından sonra təqdim edilmiş 4-cü tapşırıqda bu məsələlər tələb edilir. Lakin yenə də ibtidai təhsilin davamı kimi 5-ci sinifdə “Cümlənin məqsəd və intonasiyaya görə növləri”nin dil qaydası olaraq təqdim edilməsi məqsədəuyğun deyil. İbtidai sinifdən yenidən ayrılış şagirdə tədris edilmək məqsədilə dərslərdə fonetika, leksika, morfemika, morfologiya, sintaksisdən materiallar verilmişdir. Dilin 5 böyük şöbəsinə aid materialların verilməsi hər şeydən əvvəl həmin bilikləri qəbul edəcək şagird üçün çətinlikdir. Digər tərəfdən, sintaksisə aid dil materiallarının da təqdimi sintaksis materiallarının qoyuluşunda bir qədər qarışıqlıq olduğunu göstərir ki, bu tədris baxımından da çətinlik törədir. Çünki əmr və nida cümlələri barədə məlumat dərslərdə 6-cı bölmənin əvvəlində verilir. Bəs bu nə dərəcədə düzgündür? (5; 171)

Ümumtəhsil məktəblərinin 7-ci sinfi üçün nəzərdə tutulmuş “Azərbaycan dili” (tədris dili kimi) fənni üzrə dərslərin “Kitabın tarixi” adlanan VII bölməsində “Cümlənin quruluşca növləri” haqqında dil qaydası təqdim edilir. Dərslərdə verilən son yeni dil qaydası budur. Burada cümlənin qrammatik əsası, quruluşca sadə və mürəkkəb olmaqla cümlənin quruluşca növləri verilir. Qrammatik əsas barədə ayrılıqda məlumat verilmir, nümunələr üzərində mübtədə və xəbər fərqləndirilir. Belə bir halda, müəllimin qrammatik əsas məsələsini xüsusi olaraq vurğulaması mütləqdir (6; 150).

Cümlə üzvləri barədə ümumi məlumat isə 8-ci sinif dərslərində II bölmənin sonunda verilmişdir. Artıq 3-cü bölmədə mübtədə və xəbər barədə şagirdlərin aşağı siniflərdə öyrəndiklərini möhkəmləndirmək üçün dil qaydası çərçivəsində suallar təqdim edilmişdir. Yaxşı olar ki, bu sualları bir az daha genişləndirməklə müəllim, əlbəttə ki, şagirdlərin aktivliyinin təmin edilməsi şərti ilə “Mübtədanın ifadə vasitələri”, “Xəbərin ifadə vasitələri” adlı sxem-cədvəllər tərtib etsin. Xəbər mövzusunda toxunarkən ismi və feili xəbəri fərqləndirmək olmaz. Bu barədə də məlumatı şagirdlərin diqqətinə çatdırmaq mütləqdir. Daha sonra isə dərslərdə şagirdlərin yeni tanış olduğu ikinci dərəcəli üzvlər barədə dil qaydaları təqdim edilmişdir. Tamamlıq, təyin, zərflilik və onun mənaca növləri barədə məlumatlar öyrədilərkən tətbiqetmədən istifadə mütləqdir. Zərfliliyin tərtibi-hərəkət, yer, zaman, miqdar (dərəcə), səbəb və məqsəd kimi 6 növü qeyd edilmişdir (7;79) və zərfliliyin şərti işarəsi göstərilmişdir. Onun ismi xəbərə aid olma faktı da dərslərdə unudulmamış, vurğulanmışdır. Səbəb və məqsəd zərfliliklərini fərqləndirmək çox zaman şagirdlərin əksəriyyəti üçün çətinlik törədən məsələlər sırasındadır. Dərslərdə onların fərqli cəhətlərini göstərən cədvəl verilmişdir ki, bu istər ayanıqlıq, istərsə də praktik tətbiqetmə baxımından təqdirəlayiqdir. Şagirdlər dərslərdə təqdim edilmiş, eləcə də müəllim tərəfindən tərtib edilmiş rəngarəng cümlələrlə zəngin olan çalışmalar üzərində işləyərək ikinci dərəcəli üzvlərin hər birinin ifadə vasitələrini ayrı-ayrılıqda dərinlən öyrənmə bilirlər. Bu istiqamətdə işlər başa çatdıqdan sonra artıq şagird özü təkbəşinə də hər bir cümlə üzvlərinin ifadə vasitələrinə aid ayrılıqda sxem-cədvəl qurmağı bacarmalıdır. Cümlə üzvlərinin şagirdlər tərəfindən düzgün mənimsənilməsi 7-ci sinifdə keçirilən feilin təsriflənməyən formalarının – məsdər, feili sifət, feili bağlamaların və tərkiblərinin düzgün tədrisi və mənimsənilməsindən çox asılıdır. Ali məktəblərdə isə orta məktəb proqramından fərqli olaraq zərfliliyin digər növləri də verilir ki, bunlar da şərt, qarşılıq-güzəşt və dərəcə zərfliliyidir. Yenə bu növlərin də cümlələrin təhlili əsasında mənimsənilməsi daha məqsədəuyğundur. Məsələn; *Mənə bir saat vaxt verməyiniz şərti ilə* mən də sizinlə şəhərə gedə bilərəm (şərt zərfliyi); *Maşınımız ola-ola*, o qədər yolu niyə piyada gəlmisən? (qarşılıq-güzəşt zərfliyi); *Sizdən artıq dərəcədə* xahiş edirəm ki, mənim işimə yenidən baxasınız (dərəcə zərfliyi).

Cümlə üzvlərinə aid təkrar materiallar isə 9-cu sinif dərslərinin ilk bölməsində də təqdim edilir. “Dil, təhsil və cəmiyyət” adlanan I bölməyə nəzər saldıqda burada tamamıq və zərfliliyə aid təkrar məqsədli sualların təqdim edildiyini görürük. Bundan əlavə cümlə üzvlərinə aid bu bölmədə təqdim edilən tapşırıqların həlli də cümlə üzvləri bəhsinə dair qazanılmış biliklərin təkrarının səmərəli formada həyata keçirilməsini təmin edir.

⁸¹ Azərbaycan Dillər Universitetinin magistrantı

IV bölmədə əlavələr, həmçinin üzlər barədə məlumat verilir. Əvvəlcə əlavələr barədə dil qaydası aşağıdakı kimi təqdim edilir. Əlavələrin mahiyyətinin şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsinə təmin etmək üçün kartoçkalara cümlələr yazıb fərdi və ya qrup şəklində şagirdlərə paylamaq və onlardan həmin cümlələrə əlavələr artırmalarını tapşırmaq olar. Əlavələrin tədrisində qarşıya çıxan əsas çətinlik durğu işarələri ilə bağlıdır. Durğu işarələri buraxılmış əlavəli cümlələr təqdim etməklə də şagirdlərin bu çətinliyi dəf etməsinə kömək etmək olar. Dərslinin həmin bölməsində əlavələrdən sonra həmçinin üzlərə aid dil qaydası təqdim edilir. Həmçinin üzlər haqqında ümumi məlumat, ümumiləşdirici sözlər, həmçinin üzlərdə ixtisarlara dair dil qaydaları təqdim edilmişdir. Həmçinin mübtədaların xəbərlə uzlaşması məsələsinin isə dərslərdə təqdim edilən tapşırıq əsasında öyrədilməsi nəzərdə tutulmuşdur ki (8; 121), bu, təqdirəlayiq haldır. “Bir sözlə”nin yekunlaşdırıcı söz kimi işlənməsi məsələsinə dil qaydası olaraq toxunulmayıb. Mövzu ilə əlaqəli dərslərdə verilən məlumatla tanışlıq onu deməyə əsas verir ki, həmçinin üzlərdəki ixtisarlardan tam əhatə edilməyib. Bu da mövzunun tam mənimsənilməsi və çalışmaların həlli baxımından şagirdlər üçün çətinlik törədə bilər. Ona görə də lazım gələrsə, müəllim tərəfindən əlavə məlumatlar təqdim edilməli, yaxud da bu məsələlər müəllimin həmin hissələrə dair hazırladığı xüsusi tapşırıqlar üzərində işləməklə şagirdlərin diqqətinə çatdırıla bilər.

8-ci sinif dərslininin 5-ci (Mətbuat: dünən və bu gün) bölməsində xitab və ara sözlərə aid dil qaydaları və tapşırıqlar təqdim edilir. Xitab barədə məlumat orta məktəb qrammatikası səviyyəsindədir və təqdim edilən dil qaydası tapşırıqların həlli üçün qənaətbəxş hesab edilə bilər. Burada xitabların müraciət olunan şəxsi və ya əşyanı bildirdiyi, həm canlıya, həm cansıza aid olduğu, adlıq halda olan isim və isimləşmiş nitq hissələri ilə ifadə olunduğu qeyd edilir. Yalnız bu məlumatların qeyd olunduğu dil qaydasından dərhal sonra verilən tapşırıqda xitablarda durğu işarələri buraxılıb və onların bərpa edilməsi tələbi qoyulur. Lakin verilən dil qaydasında xitablarda durğu işarələri barədə məlumat yoxdur (7; 127). Çünki xitablarda durğu işarələri barədə təqdim edilən dil qaydası bir neçə dərs sonraya aiddir. Deməli, burada uyğunsuzluq özünü göstərir, nəticədə isə tədris işi çətinləşir. Bu çətinliyi aradan qaldırmaq üçün əvvəlcə müəllim nümunələr üzərindən xitablarda durğu işarələrinin necə işləndiyinə diqqət yetirməli, müəyyənləşdirmə aparıldıqdan sonra həmin tapşırıqın icrasına keçilməlidir. “Müxtəsər və geniş”, “sadə və mürəkkəb” xitablar barədə orta məktəb dərslərində məlumata yer verilməmişdir. Ali məktəb dərslərində isə bu məsələlər geniş şəkildə tədris olunur. Ara sözlərdə isə yalnız tərif və durğu işarələrinin işlənməsi barədə məlumat mövcuddur. Ara sözlərin tədrisi zamanı 7-ci sinifdə keçirilən “Modal sözlər və onlarda durğu işarələrinin işlənməsi” bəhsinə inteqrasiya yaradılması mütləqdir. Ara sözlərin növləri ayrıca dil qaydası olaraq təqdim edilməmiş, tapşırıqların həlli zamanı şagirdlərin özlərinin müstəqil surətdə ara sözlərin növünü müəyyənləşdirməsi tələb edilmişdir. Buradakı əsas çətinlik morfolojiyada modal sözlərlə sintaksisdə ara sözlərin fərqləndirilməsi məsələsinin şagirdlərin diqqətinə çatdırılmasıdır ki, bu barədə dərslərdə dil qaydası mövcud deyil. Bu məsələnin dərin şəkildə öyrənilməsi və şagirdlərin düşüncəsində yaranan çətinlik və qarışıqlıqların aradan qaldırılması birbaşa müəllimin üzərinə düşür. Bunun üçün şagirdlərə içərisində ara sözlərin işləndiyi cümlələr təqdim etmək olar. Yaxşı olar ki, söz birləşməsi (mənim fikrimcə, sözün doğrusu, sizin fikrinizcə və s.) və ya cümlə (necə deyirlər, demək olar ki və s.) formasında olan ara sözlərə də bu nümunələr içərisində yer verilsin. Şagirdlər müəyyənləşdirməlidir ki, ara sözlərlə modal sözlər arasında ortaq ifadələr var. Bəs bu fərq nədən ibarətdir? Nümunələri və ara sözlərin mənaca növlərini də nəzərdən keçirdikdən sonra ara sözlərlə modal sözlərin ortaq və fərqli cəhətlərini konkretləşdirmək üçün Venn diaqramı tərtib etmək olar. Aparılan sorğu nəticəsində müəyyən edilir ki, bütün modal sözlər ara söz olduğu halda, bütün ara sözlər modal söz deyil. Bəs buna səbəb nədir? Çünki modal sözlər morfolojiyanın, ara sözlər isə sintaksisin vahididir. Buna görə də ara sözlərin içərisində söz formasında olmaqla bərabər, sintaktik vahid olan söz birləşməsi və cümlə formasında da olan ifadələr var. Modal sözlər isə morfolojiyanın vahidi kimi ancaq söz formasında olur. Ortaq cəhətlər isə bir sıra mənə növlərində və söz formasında olan ifadələrdədir. Ali məktəblərdə isə orta məktəbdən fərqli olaraq ara sözlərə müxtəlif aspektlərdən yanaşılır, onların morfoloji tipləri (ismi və feili ara sözlər), quruluşca növləri (sadə və mürəkkəb), söz, söz birləşməsi və cümlə şəklində olan növləri fərqləndirilir.

8-ci sinif dərslininin 6-cı bölməsində söz cümlələr barədə 3 sətirlik qısaca məlumatdan sonra əmr və nida cümlələrinə aid dil qaydası təqdim edilmişdir. Sistemliliyin pozulması özü orta məktəbdə bu mövzunun tədrisində çətinlik törədən bir amildir. Cümlənin məqsəd və intonasiyaya görə növləri 5-ci sinifdə də tədris edilmişdir ki, bu barədə mövzunun əvvəlində məlumat vermişdik. “Sənət dünyasına səyahət” adlı bu bölmənin növbəti dil qaydası sadə cümlənin şəxsə görə növləri barədədir. Sadə cümlənin şəxsə görə növləri barədə ümumi məlumat vermədən birbaşa müəyyən şəxsi sadə cümlələr haqqında danışılır. Müəyyən şəxsi cümlələrin mübtədə və xəbəri olan cümlələrə deyildiyi, onlarda bəzən mübtədanın olmaması, lakin bərpa oluna bilməsi vurğulanmışdır. Ancaq burada III şəxsin cəmində mübtədanın buraxıla bilməməsi halı qeyd edilməmişdir. Çalışmaların həlli üçün kitabda verilən məlumat yetərlidir. Bu hissəni yazan müəlliflər, çox güman ki, III şəxsin cəmində mübtədanın buraxıla bilməməsi məsələsinin növbəti verilən dil qaydasını – qeyri-müəyyən şəxsi cümlələr barədə verilən qaydanı öyrəndikdən sonra şagirdin özü tərəfindən müstəqil formada dərk edilməsini nəzərdə tutmuşdur. Müəllim tərəfindən şagirdlər arasında aparılan sual-cavablarda şagirdlərdən qanəddici cavablar gəlməzsə, bu halda müəllimin əlavə izahatına ehtiyac yaranır. Digər tərəfdən, qeyri-müəyyən şəxsi cümlələr haqqında olan dil qaydasında verilməsə də, müəllim tapşırıqlar üzərində işləməklə belə cümlələrdə əsas məsələnin, maraqlı olanın şəxs deyil, görülən iş, hərəkət, xəbər olduğunu izah etməlidir. Ümumi şəxsi cümlələrin xəbərinin II şəxsin tək, III şəxsin cəmində olduğu, belə cümlələrin daha çox atalar sözləri və aforizmlərdən ibarət olduğu qeyd edilmişdir. Bəzən şagirdlər ümumi şəxsi cümlələr deyəndə birbaşa atalar sözləri, aforizmlərdən ibarət cümlələr olduğunu düşünürlər. Burada müəllim atalar sözlərindən ibarət olmayan, adi gündəlik həyatda işlədilən ümumi şəxsi cümlələrdən nümunələr verməklə, onların sadə cümlənin şəxsə görə hansı növündə olduğunu müəyyənləşdirməyi şagirdlərin öhdəsinə buraxmalıdır. Şagirdlər bunu müəyyən etdikdən sonra

artıq ümumi şəxslı cümlələr onların təfəkküründə yalnız atalar sözləri, aforizmlərdən ibarət cümlələr kimi qalmaqacaqdır. Ümumi şəxslı cümlələri də tədris etdikdən sonra artıq müəyyən, qeyri-müəyyən, ümumi şəxslı cümlələr barədə şagirdlərin fikirlərini konkretləşdirməyə xidmət edə biləcək hər hansısa bir formada olan sxem-cədvəl və ya Venn diaqramı vasitəsilə bu cümlələrin oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirmək mütləqdir. Şagirdləri “Xəbəri II şəxsin təkində olan cümlələr nə zaman müəyyən, nə zaman ümumi şəxslı olur? Fikrinizi cümlələrlə əsaslandırın”; “Xəbəri III şəxsin cəmində olan müəyyən, qeyri-müəyyən, ümumi şəxslı cümlələrə nümunələr göstərin”; “Qonağı belə qarşılayarlar” cümləsi sadə cümlənin şəxsə görə hansı növündədir? Bu cümləyə “onlar” əvəzliyini artırısaq, nə baş verər?” tipli tapşırıq və suallara cəlb etməklə həmin cədvəl-sxem və ya diaqramı qurmalarına, başqa sözlə, bu cümlələr barədə biliklərini konkretləşdirmələrinə kömək etmək olar. Şəxssiz cümlələr barədə isə tərifiədən sonra onların xəbərini III şəxsin təkində olan ismi və feili xəbərlərlə, frazeoloji birləşmələrlə ifadə olunduğu qeyd edilir. Lakin nümunələr təqdim edilməyib. Nümunələrin tapılması şagirdlərin öhdəsinə buraxılmışdır. Dil qaydasının izahına keçməmişdən əvvəl müəllim motivasiya məqsədli şəxssiz cümlələrlə zəngin bir mətn parçası oxumaqla şagirdləri bu qaydanın izahına hazırlaya, onlarda yaranan sualları aradan qaldıra bilər. Əks halda heç bir nümunə təqdim edilmədən, motivasiya yaradılmadan birbaşa qaydaya keçid və nümunələrin şagirdlərdən tələb edilməsi olduqca böyük çətinlik yarada bilər. Adlıq cümlələrin əşyanın, hadisənin yalnız adını çəkməklə mövcud olduğu, onlara daha çox dram əsərlərində rast gəlinədiyi qeyd edilmişdir. Dərslikdə S.Vurğunun əsərlərindən nümunə də təqdim edilmişdir: *Yay günü. Yol üstü. Ağac kölgəsi. Gölgədə bir gəlin oturmuş yalqız* (7; 158). Əgər şagirdlərin nitqini müşahidə etsək, görərik ki, onlar adlıq cümlələrə nitqlərində yer vermir. Bu baxımdan adlıq cümlə anlayışı da, nümunələri də onlar üçün yenilikdir. Ona görə də müəllim dram əsərlərindən (bu vaxt remarkanın izahına ehtiyac yarandığı an fənlərarası inteqrasiyadan istifadə edərək onun izahının da verilməsi mütləqdir) adlıq cümlələri seçməyi şagirdlərə tapşırıq bilər. Eləcə də, sınıfdə qruplar yaradaraq hər qrupa müxtəlif bir dram əsərindən parçalar təqdim etməklə ordakı sadə cümlələrin şəxsə görə növlərinin müəyyənləşdirilməsini tələb edə bilər. Bununla da sadə cümlənin tədrisinə aid 8-ci sinif Azərbaycan dili dərsliyində verilən məlumatlar yekunlaşır. Dərslikdə təkrar üçün tapşırıqlar nəzərdə tutulmasa da, müəllim özünün hazırladığı düşündürücü sual və tapşırıqlardan ibarət təlimin müxtəlif metod və üsullarından istifadə edərək təkrar dərs və ya dərslər təşkil edə bilər. Təbii ki, bu da proqramın imkan verdiyi saatlar daxilində ola bilər.

Buradan belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, sadə cümlənin tədrisi ilə bağlı orta məktəbin Azərbaycan dili dərsliklərində verilən elmi fikir və mülahizələr orta məktəb şagirdlərinin səviyyəsinə uyğun şəkildə təqdim edilmişdir. Lakin bəzi hallarda bir sıra uyğunsuzluqlar da müşahidə edilir ki, sözsüz ki, bu da mövzunun tədrisində problemlərin yaranmasına və şagirdlərin mövzuları tam, əhatəli şəkildə mənimsəməsində müəyyən çətinliklərlə üzləşməsinə səbəb olur. Bu kimi hallarda düzgün seçilmiş təlim texnologiyaları və tədris üsullarından istifadə etməklə, istər ali məktəblərdə, istərsə də orta məktəblərdə çətinliklərin aradan qaldırılmasına nail olmaq olar.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Aslanova Ş.Ə. Azərbaycan dili və ədəbiyyatı dərslərində yeni metod və texnologiyalardan istifadə. Bakı: Təhsil EİM, 2012, 48 s.
2. Həsənov M. Seçilmiş əsərləri. II cild. Bakı: ADPU, 2012, 430 s.
3. Kazımov Q.Ş. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. Bakı: Təhsil, 2007, 496 s.
4. Seyidov Y.M., Mərdanova S.M. Azərbaycan dilçiliyində qrammatika problemləri. Dərslik. Bakı: Bakı Universiteti, 2008, 312 s.
5. Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün Azərbaycan dili (tədris dili) fənni üzrə dərslik. Bakı: Şərqi-Qərb ASC, 2020, 200 s.
6. Ümumtəhsil məktəblərinin 7-ci sinfi üçün Azərbaycan dili (tədris dili) fənni üzrə dərslik. Bakı: Altun kitab, 2018, 176 s.
7. Ümumtəhsil məktəblərinin 8-ci sinfi üçün Azərbaycan dili (tədris dili) fənni üzrə dərslik. Bakı: Şərqi-Qərb ASC, 2019, 160 s.
8. Ümumtəhsil məktəblərinin 9-cu sinfi üçün Azərbaycan dili (tədris dili) fənni üzrə dərslik. Bakı: Şərqi-Qərb ASC, 2020, 200 s.

Açar sözlər: sintaksis, sadə cümlə, cümlə üzvləri, sadə cümlə təsnifatı, tədris

Key words: syntax, simple sentence, members of the sentence, classification of simple sentences, teaching

Ключевые слова: синтаксис, простое предложение, члены предложения, классификация простых предложений, обучение

Sadə cümlənin tədrisində qarşıya çıxan çətinliklər

X ü l a s ə

Məqalədə sintaksisin əsas problemlərindən olan sadə cümlə və onun tədrisində qarşıya çıxan çətinliklər tədqiqatə cəlb edilmişdir. Azərbaycan təhsili də dünya təhsil sisteminin standartlarına uyğun şəkildə inkişaf edir. Bu da, təhsil sistemimizdə yeni tələblərin formalaşmasına gətirib çıxarır ki, həmin tələblərdən biri də Azərbaycan dilçiliyinin şöbələrinə aid mövzuların müasir təlim standartlarına uyğun tədrisi məsələsidir. Bu yeni yanaşmanın tətbiqi nöqtəyi-nəzərindən isə tədrisi aktual olan mövzulardan biri də sadə cümlənin tədrisi həmin tədris zamanı qarşıya çıxan çətinliklərin müəyyənləşdirilməsidir. Bu əsasda məqalədə cümlənin məqsəd və intonasıyaya görə növləri, cümlə üzvləri, həmcins üzvlər, əlavələr, xitab və ara sözlər, sadə cümlənin şəxsə görə növləri məsələlərinə toxunulmuşdur.

The difficulties in theaching of simple sentences

Summary

The article deals with a simple sentence, one of the main problems of syntax, and the difficulties encountered in its teaching. Azerbaijani education is also developing in accordance with the standards of the world education system. This leads to the formation of new requirements in our education system, one of which is the teaching of topics related to the departments of Azerbaijani linguistics in accordance with modern training standards. From the point of view of application of this new approach, one of the topics that is relevant in teaching is the teaching of simple sentences to identify the difficulties

encountered during that teaching. On this basis, the article touches on the types of sentences according to purpose and intonation, sentence members, same members, appendices, speeches and interjections, types of simple sentences according to the person.

Трудности в обучении простым предложениям

Резюме

В статье рассматривается простое предложение, одна из основных проблем синтаксиса, и трудности, возникающие при его обучении. Азербайджанское образование также развивается в соответствии со стандартами мировой системы образования. Это приводит к формированию новых требований в нашей системе образования, одним из которых является преподавание тем, связанных с кафедрами азербайджанского языкознания, в соответствии с современными стандартами обучения. С точки зрения применения этого нового подхода одной из актуальных тем в обучении является обучение простым предложениям для выявления трудностей, возникающих при этом обучении. Исходя из этого, в статье затрагиваются виды предложений по цели и интонации, члены предложения, одночлены, дополнения, речи и междометия, виды простых предложений по лицу.

RƏYÇİ: dos. S.Abbasova